

Historia klasztoru i kościoła

Umiejscowiony na północnych obrzeżach piotrkowskiego Starego Miasta zespół klasztorno-kościelny powstał według przekazów na poły legendarnych z inicjatywy Władysława Łokietka. Fundacja ta miała mieć związek z dziękczynieniem za zwycięską dla Polaków bitwę przeciwko Krzyżakom pod Płowcami w 1331 roku (choć wspomniana jest również data 1319 jako moment fundacji klasztoru). Według części historyków klasztor powstał w czasach Kazimierza Wielkiego, około 1340 roku. Być może budowa przedłużyła się aż do 1370 r., gdyż także ta data pojawia się w opracowaniach historycznych, szczególnie dziewiętnastowiecznych. Jeden z największych kronikarzy polskich Jan Długosz tak pisał o powstaniu konwentu: „klasztor w Piotrkowie król Kazimierz wymurował i poważnemi gmachy, malowidłami, kunsztownem nakryciem ozdobił, opatrzył też z królewską hojnością w krzyże, kielichy, księgi – od złota, srebra i drogich kamieni”. Podejrzewa się również, że w obręb murów klasztor został włączony dopiero w okresie odbudowy miasta po pożarach z czasów królowej Jadwigi.

Jednakowoż pierwsza pewna pisemna wzmianka na temat istnienia konwentu, znajdująca się w aktach dominikańskich kapituł prowincjonalnych, pochodzi dopiero z 1466 roku. Badania archeologiczne, dotyczące historii przebudowy miasta na przełomie XIV i XV wieku, dają asumpt do podejrzeń, iż klasztor faktycznie został ufundowany w okresie wcześniejszym, być może jeszcze za czasów ostatnich Piastów. Tak czy inaczej znajdujący się przy klasztorze kościół otrzymał imię św. Doroty. Drugi patron, św.

XVIII w. ambona w stylu rokoko

ostrołukowe sklepienie nawy. Po 1612 r. doszło do gruntownej przebudowy, a kościół otrzymał swój dzisiejszy późnorenesansowy wygląd. Ściany budowli zostały obniżone o kilka metrów. Prace nad nowym założeniem kościelnym to zasługa przede wszystkim przeora Adama Piekarskiego oraz fundatora Stanisława Jaxa Bykowskiego. Główną nawę oraz prezbiterium przykryto nowym, pięknym sklepieniem kolebkowym z lunetami, przebudowując również okna, które straciły swój dawny gotycki charakter. Z zachodniej strony kompleksu dobudowana została kruchta, do dziś ozdobiona interesującym portalem reprezentującym styl wczesnego baroku. Z kolei od południa powstało dodatkowe pomieszczenie, o nieznanej dziś przeznaczeniu (być może miała to być jeszcze jedna kaplica o prywatnym charakterze), ozdobione portalem wejściowym od strony wschodniej. W 1624 roku z inicjatywy wspomnianego już wojewody sieradzkiego Stanisława Jaxa Bykowskiego zbudowana została, z adaptacją poprzednio już istniejących pomieszczeń klasztornych, kaplica pw. Matki Bożej Różańcowej, istniejąca do dzisiaj w północnej części kompleksu kościelnego. W podziemiach pod kaplicą powstały krypty z przeznaczeniem na mauzoleum rodziny Bykowskich oraz grobowce benefaktorów i zakonników. Początkowo kaplica funkcjonowała jako oddzielna świątynia.

Jacek Odrowąż, pierwszy polski dominikanin, został ogłoszony patronem w XVII wieku (jego kanonizacja miała miejsce w końcu wieku XVI).

Oryginalnie gotycki kościół został niestety dwukrotnie bardzo mocno zniszczony przez pożary w latach 1531 oraz 1612. Po pierwszej klęsce żywiołowej klasztor i kościół zostały odbudowane dzięki pomocy i staraniom królowej Bony. Do powtórnej konsekracji odnowionego po pierwszym pożarze kościoła doszło w 1563 roku, a ceremonię przeprowadził biskup Stanisław Fałęcki, sufragan gnieźnieński. Niestety drugi z pożarów był niezwykle dotkliwy dla stanu budowli – w kościele runęło gotyckie,

klasztor odgrywał istotną rolę religijno-kulturową w rozwijającym się dzięki Trybunałom Koronnym mieście. Choć jeszcze w XV wieku w klasztorze występował problem z odpowiednią i przepisana wewnętrznymi regulaminami liczbą zakonników, to w początkach XVII wieku żyło w nim ponad dwudziestu braci. Klasztor uzyskał znaczącą pozycję wśród innych zgromadzeń oo. Dominikanów w Polsce, o czym świadczy m.in. fakt zwoływania do piotrkowskiego konwentu kilkakrotnie zjazdów kapituł prowincji dominikańskiej w Polsce. Znalazł się tu również najstarszy piotrkowski księgozbiór, liczący w okresie największego rozkwitu około dwóch tysięcy tomów. W 1633 r. sejm podjął decyzję o przeniesieniu do klasztoru akt Trybunałów Koronnych, które dotychczas przechowywane były w kościele farnym. Niestety wszystkie akta trafiły w XIX wieku do Warszawy, gdzie w czasie Powstania Warszawskiego w 1944 r. spłonęły doszczętnie w Archiwum Głównym Akt Dawnych.

Rozwój konwentu zakłócił, podobnie jak w przypadku wielu innych zgromadzeń w Piotrkowie, najazd szwedzki w latach 1655-1660. Budynki dominikańskie nie uległy prawdopodobnie tak wielkim zniszczeniom jak konwenty oo. Franciszkanów i oo. Bernardynów, o czym świadczy fakt, że komendant szwedzkiego garnizonu wybrał klasztor na swoją tymczasową siedzibę w Piotrkowie. W drugiej połowie XVII wieku rozwinął się bardzo mocno kult obrazu Matki Bożej z Dzieciątkiem (pochodzącego z XVI wieku), znajdującego się w Kaplicy Różańcowej. Przy klasztorze oo. Dominikanów powstało też i prężnie działało Bractwo Różańcowe. Szczególnym kultem otoczony był znajdujący się w Kaplicy Matki Bożej Różańcowej ołtarz poświęcony patronowi kościoła – św. Jackowi, którym opiekowała się czeladź piotrkowskiego cechu szewskiego.

Na początku XIX w. doszło do poszerzenia kościoła głównego o nawy boczne, za wykorzystaniem istniejącego wcześniej korytarza klasztornego, co doprowadziło do połączenia kaplicy z kościołem. Niestety jednak, ze względu na utratę niepodległości przez Polskę i wiele wojennych zawirowań, które trapiły również Piotrków, klasztor zaczął podupadać. Budynki konwentu wykorzystywano do celów wojskowych – funkcjonował w nich lazaret kolejno dla armii: pruskiej, francuskiej i rosyjskiej. W 1820 roku doszło do rozbiórki części budynków klasztornych. Od 1824 do 1846 trwał zaś remont kościoła, który nadał mu wygląd zachowany w większości do dzisiaj. W 1864 r., po powstaniu styczniowym, zgromadzenie piotrkowskich oo. Dominikanów zostało skasowane podobnie jak klasztory ss. Dominikanek oraz oo. Bernardynów. Za pomoc udzieloną przez piotrkowskich dominikanów powstańcom władze zaborcy doprowadziły do częściowej dewastacji i po prostu

rozgrabienia bogatego wyposażenia konwentu. Ostatnim zakonnikiem był ks. Henryk Stronczyński, który jako emeryt pozostał w mieście, zamieszkując przy Placu Czarnieckiego

Podobnie jak pozostałe budynki klasztorne wymienionych zgromadzeń także kościół dominikański dostał się pod zarząd duchowieństwa diecezjalnego. W kilka lat później, przed 1879 r., doszło do rozbiórki części budynków klasztornych. Pozostawiono skrzydło zachodnie byłego konwentu, które obecnie zostało zaadaptowane na potrzeby szkoły. W tym samym czasie doszło do gruntownego remontu kościoła. Poszerzono i podwyższono nawy boczne, przebudowano wieżę, nadając jej charakter neorenesansowy. W kruchcie, narożniku południowo-zachodnim kościoła, zbudowano kostnicę.

W okresie I wojny światowej rektorem kościoła poddominikańskiego był ks. Eugeniusz Lipiński, bardzo istotna postać dla historii Piotrkowa Trybunalskiego, zaangażowana m.in. w działalność Towarzystwa Dobroczynności dla Chrześcijan, Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego, założenie Muzeum w Piotrkowie (które wówczas mieściło się w budynkach klasztoru pobernardyńskiego), a także funkcjonowanie Komitetu Obywatelskiego, który bronił piotrkowian przed wyzyskiem okupujących Piotrków oddziałów niemieckich i austriackich. Po odzyskaniu niepodległości kościół stał się domem dla drugiej piotrkowskiej parafii. Erygował ją w dniu 2 grudnia 1922 roku biskup Stanisław Zdzitowiecki, ordynariusz włocławski. Wśród istotnych współczesnych wydarzeń w historii kościoła należy wymienić m.in. posługę proboszcza ks. Aleksandra Łęgockiego, który w latach 1968-1975 doprowadził do budowy nowego domu parafialnego, znajdującego się we wschodniej części kompleksu kościelnego.

Płaskorzeźby w kaplicy Matki Bożej Różańcowej

Piotrków Trybunalski

Kościół pw. św. Jacka i św. Doroty

Jeden z najstarszych piotrkowskich kościołów, którego historia datuje się od XIV wieku i związana jest z istniejącym tutaj do drugiej połowy XIX wieku konwentem dominikańskim. Stanowiąca część kościoła bogato zdobiona kaplica jest też miejscem przechowywania jednego z najcenniejszych wizerunków maryjnych w mieście – obrazu Matki Bożej Różańcowej.

Wygląd kościoła i zespołu klasztornego

Oryginalnie gotycki kościół został niestety dwukrotnie bardzo mocno zniszczony przez pożary w latach 1531 oraz 1612. W wyniku generalnej przebudowy na początku XVII wieku kościół otrzymał swój dzisiejszy późnorenansowy wygląd. Także z tego okresu pochodzi obecne sklepienie kolebkowe z lunetami. Nie bez znaczenia były również prace rekonstrukcyjne i rewitalizacyjne z lat 1824-1846. Kościół

jest orientowany na wschód. Obecne wejście z barokowym portalem od strony południowej to także efekt wspomnianych prac remontowych z początku siedemnastego wieku. Na dzisiejszy wygląd kościoła niewątpliwie wpływ miało dobudowanie od strony północnej, początkowo funkcjonującej oddzielnie, kaplicy pw. Matki Bożej Różańcowej. Pierwotnie jednonawowy kościół w pierwszej połowie XIX wieku uzyskał swój obecny, trójnawowy kształt. Połączony został też z kaplicą Matki Bożej Różańcowej. Nawa główna

kościół, z wydłużonym prezbiterium, łączy się arkadami z niskimi nawami bocznymi. Całość opięta została dobrze zachowanymi skarpami. Sklepienie nawy głównej i prezbiterium przebudowane w XVII wieku kolebkowe z lunetami, ozdobione również dekoracjami stiukowymi. Dość podobnie, ale ze znacznie większym rozmachem, zdobiona jest Kaplica Matki Bożej Różańcowej, stojąca po północnej stronie kościoła (a na miejscu dawnego południowego skrzydła konwentu dominikańskiego). Zobaczyć możemy tutaj dekorację sklepienia wykonaną z białego stiuku, w tradycyjnej dla okresu XVII wieku niegeometrycznej formie przypominającej odlew z metalu – plakiety. Przedstawiono na nich sceny z życia Matki Bożej i młodego Jezusa Chrystusa, nie brakuje również wizerunków świętych dominikańskich oraz herbów fundatorów i benefaktorów kościoła.

Wyposażenie kościoła

Wnętrze kościoła pochodzi w większości z drugiej połowy osiemnastego wieku. Wykonane zostało w stylu rokoko. Można jednak odnaleźć również elementy stylów barokowego, klasycystycznego oraz eklektycznego. Wszystkie ołtarze i rzeźby zostały wykonane w drewnie, są jednak polichromowane, bogato złoczone i srebrzone. Większość obrazów to oleje na płótnie, często w zabytkowych, specjalnie dostosowanych i złożonych ramach.

1. Ołtarz główny pw. św. Doroty z nowym obrazem Matki Bożej Częstochowskiej. Na zasuwie obrazu znajduje się wizerunek św. Doroty z roku 1793. Pod obrazami wspinałe złożone tabernakulum zdobione motywami rocaille (inaczej ornament muszlowy, gdyż swoim wyglądem naśladuje przede wszystkim florę morską oraz kształty stylizowane na motyw grzyw morskich). Dekorację uzupełniają motywy wielopłatkowych kwiatów, kartusze oraz liście akantu. Przy

czterech złożonych kolumnach podtrzymujących ołtarz znajdują się figury przedstawiające Ewangelistów: św. Mateusza, św. Marka, św. Łukasza oraz św. Jana. W centralnym miejscu nad obrazem Matki Bożej Częstochowskiej znajduje się kartusz z herbem Prawdzic. Ołtarz wieńczy przedstawienie gołębic, symbolizujące Ducha Świętego, otoczonej przez figury anielskie. Ołtarz wykonany został w stylu rokoko i pochodzi, podobnie jak obraz św. Doroty, z osiemnastego wieku.

2. Prezbiterium – po bokach ołtarza głównego, w prezbiterium znajdują się dwa potężne malowidła naściennie,

pochodzące z 1911 r. Ich autorami byli Józef Karczewski oraz Klemens Wilde. Po prawej stronie od ołtarza można zobaczyć obraz przedstawiający Piotra chodzącego po morzu, który w chwili zwątpienia trafia w objęcia Jezusa. Po lewej stronie ukazano Jezusa uciszonego morze, stojącego w łodzi wraz z apostołami.

3. Ołtarze boczne – wykonane bliźniaczo po dwóch stronach ołtarza głównego, obydwa w stylu rokoko, pochodzące z 1779 roku. Po prawej stronie, patrząc od ołtarza głównego, znajduje się ołtarz pw. Przemienienia Pańskiego, z obrazem przedstawiającym właśnie to wydarzenie, pochodzącym z drugiej połowy XIX wieku. Na zasuwie znajduje się natomiast eklektyczny obraz św. Marii Magdaleny. W zwieńczeniu znajduje się wizerunek Oblicze Chrystusa w rokokowej złożonej ramie. Po obydwu stronach ołtarza znajdują się figury z rzeźbami: św. Dominika (po lewej) i św. Tomasza z Akwinu (po prawej stronie). Po lewej stronie, patrząc od ołtarza głównego, ołtarz Zmartwychwstania Pańskiego. W centrum znajduje się barokowy obraz malowany na desce, o charakterze wotywnym, przedstawiający scenę Zmartwychwstania Jezusa, otoczonego świętymi zakonu dominikańskiego. Po prawej stronie (patrząc od ołtarza) figura św. Jacka (w momencie ratowania z pożaru Najświętszego Sakramentu oraz figury Matki Bożej), po lewej rzeźba św. Katarzyny z Sieny. W zwieńczeniu ołtarza znajduje się obraz

Ołtarz pw. św. Dominika z figurą św. Antoniego z Dzieciątkiem

Matki Bożej Częstochowskiej, w złożonej rokokowej ramie. Obok znajduje się ambona w stylu rokoko, pochodząca z II połowy XVIII w., bogato dekorowana i złożona.

4. Nawy boczne – w nawach bocznych warto zwrócić uwagę na dziewiętnastowieczne ołtarze pw. św. Walentego oraz św. Dominika (ten drugi z współczesną figurą św. Antoniego z Dzieciątkiem), neobarokowe stacje Drogi Krzyżowej z drugiej połowy XIX wieku. Istotnym zabytkiem jest również znajdujący się w południowej nawie bocznej kościoła obraz Matki Bożej Różańcowej adorowanej przez św. Dominika i św. Katarzynę Sieneńską. Obraz reprezentuje styl późnego baroku. Warto zwrócić uwagę na znajdujący się pomiędzy przedstawieniami świętych motyw psa z pochodnią – symbolu dominikanów (Domini Canes – Psy Pańskie).

5. Chóry muzyczne – w kościele znajdują się dwa chóry – jeden w nawie głównej, drugi zaś w kaplicy. Być może jest to ślad po początkowym rozdzieleniu dwóch świątyń od siebie. Osiemnastowieczny chór znajdujący się w nawie głównej reprezentuje styl rokoko i pochodzi z XVIII wieku, natomiast sam prospekt organowy (frontowa elewacja zewnętrznej obudowy instrumentu) powstała później w stylu klasycystycznym. Konstrukcja chóru wsparta jest na dwóch kolumnach z kapitelami nawiązującymi do stylu korynckiego. Organy pochodzą z 1883 roku i zostały wykonane w pracowni Józefa Szymańskiego w Warszawie. Drugi, znacznie mniejszy i praktycznie w ogóle nie dekorowany chór znajduje się w Kaplicy Matki Bożej Różańcowej. Organy pochodzą z 1881 r. i zdobione są prospektem w stylu klasycystycznym.

6. Elementy wyposażenia kościelnego – warto zwrócić uwagę na pacyfikał z relikwiami św. Jacka, pochodzący z początku XIX wieku, w srebrze, a także połączoną osiemnastowieczną monstrancję wykonaną w stylu regencji.

7. Epitafia – w kościele, szczególnie w kruchcie, znajdują się interesujące epitafia i tablice pamiątkowe, m.in. poświęcone

ks. Eugeniuszowi Lipińskiemu, polskim bohaterom walk o niepodległość w Legionach Polskich, powstaniach śląskich oraz wojnie z bolszewikami (zdobione obrazem przedstawiającym ks. Ignacego Skorupkę prowadzącego do ataku Legię Akademicką podczas bitwy warszawskiej), a także żołnierzom 25 pułku piechoty Wojska Polskiego, która to jednostka stacjonowała w Piotrkowie Trybunalskim w okresie międzywojennym. W kruchcie kościoła znajdują się epitafia pochodzące z rozebranego klasztoru oo. Franciszkanów z pierwszej połowy XVII w. Za wyjątkowej urody należy uznać barokowe epitafium z 1657 r. poświęcone kasztelanowi wieluńskiemu Marcinowi Trzebieckiemu.

8. Kaplica Matki Bożej Różańcowej – w części północnej kościoła, patrząc od ołtarza głównego po prawej stronie, znajduje się kaplica Matki Bożej Różańcowej, niegdyś funkcjonująca niezależnie, dziś jest ona integralną częścią kościoła. Przykryta jest sklepieniem kolebkowym z lunetami, na którym widnieje dekoracja wykonana z białego stiuku pochodząca z około XVII wieku. Płaskorzeźby o tematyce z części Radosnej Różańca Świętego przedstawiają: ofiarowanie w świątyni, Boże Narodzenie, Nawiedzenie świętej Elżbiety, a także Daniela w jaskini lwów. Ołtarz główny pw. Matki Bożej wykonany w stylu rokokowym pochodzący z końca XVIII wieku. W nim renesansowy, malowany na miedzianej blasze obraz Matki Bożej z Dzieciątkiem pochodzący z II połowy XVI wieku, przykryty barokową srebrną sukienką posiadającą złocenia. Został ukoronowany w XVII wieku. Pod obrazem zauważyć można 13 metalowych, trybowanych plaketek wotywnych pochodzących z XVII wieku, które przedstawiają sceny z życia Chrystusa i Matki Bożej. Na ścianach, a także pomiędzy lunetami, widnieją herby szlacheckie i gmerki mieszczańskie. Po przeciwnej stronie ołtarza głównego kaplicy Matki Bożej Różańcowej znajdują się dwa ołtarze boczne pw. św. Jacka i św. Mikołaja pochodzące z II połowy XVIII o stylizacji rokokowej.

XVIII wieczny chór w nawie głównej

Widok na Kościół pw. św. Jacka i św. Doroty

Grafiki: Andrzej Hoffman. Malariady i zdjęcia: CIT. Parafia św. Jacka i św. Doroty w Piotrkowie Trybunalskim.

Informacje przedstawione w folderze pochodzą z:

M. Gąsior, J. Orzyński, M. Ratajski, Piotrków Trybunalski i okolice. Przewodnik turystyczny, Piotrków Trybunalski-Lódź 2008

Ks. L. Druch, Kościół św. Jacka i św. Doroty w Piotrkowie Trybunalskim, Piotrków Trybunalski 1999

<http://swjd.pl/>

Parafia św. Jacka i św. Doroty w Piotrkowie Trybunalskim

ul. Wojska Polskiego 35

97-300 Piotrków Trybunalski

tel. (44) 647 20 07

URZĄD MIASTA PIOTRKOWA TRYBUNALSKIEGO www.piotrkow.pl

Pasaż Karola Rudowskiego 10

97-300 Piotrków Trybunalski

czynny: poniedziałek - piątek 7.30 - 15.30

wtorek 7.30 - 17.00

INFOLINIA: 800 241 251

E-mail: e-urzed@piotrkow.pl

CENTRUM INFORMACJI TURYSTYCZNEJ www.cit.piotrkow.pl

ul. Zamurowa 11 - tel (+48) 44 732 60 50, (+48) 44 732 60 49

E-mail: cit@piotrkow.pl